

Wolfram Wilss'in ardından

Turgay Kurultay*

2012 yılının 3 Ağustosunda kaybettiğimiz Wolfram Wilss, Alman çeviribilim dünyasından uluslararası düzeyde tanınan 87 yaşında bir duayendi. İlki 1990 yılında 65 yaş vesilesiyle olmak üzere, yaşamı içinde 3 armağan kitapla onurlandırılan Wilss'in, 3 önemli kitabı İngilizceye biri de İspanyolcaya çevrildi; bu sayede de Wilss istisnai bir özellik kazanarak, çeviri yoluyla uluslararası ortama açılan bir Alman çeviribilimci oldu.¹ Bilindiği gibi İngilizce yazılmayan çeviribilim çalışmalarının yazarları uluslararası düzlemde ancak İngilizceye çevrildiklerinde ya da İngilizce yazdıklarında varlık gösterebiliyor².

Wolfram Wilss'in Türkiye'de çeviribilimin ve çeviri eğitiminin gelişiminde hatırlanması gereken bir yeri var. 1994 yılında ayrı bir bölüm olarak eğitime başlayan İstanbul Üniversitesi Çeviri Bölümü'nün geçmişi, Wilss'i anarken 1979'a kadar uzatılabilir. İstanbul Üniversitesi'nde o dönemde Yabancı Diller Yüksek Okulu olarak faaliyet gösteren birim, yabancı dil öğretmenliği odaklı eğitim verirken dilbilime ve çeviriye de geniş yer veren bir eğitim yaklaşımına sahipti. 1979 yılında Wilss'in katıldığı ve bir çeviri eğitimi hedefinin ele alındığı toplantı ve temalar bu konunun İstanbul Üniversitesi'nde ciddi olarak gündeme alındığı bir başlangıç olmuştur.³

Wilss'in Türkiye'deki uzun süreli etkilerinden biri de, Akşit Göktürk'ün kitabı üzerinden olmuştur. 1986 yılında yayınlanan edebiyat bilimci, çevirmen ve çeviri araştırmacısı A. Göktürk'ün hala en önemli başvuru kaynaklarından olma özelliğini sürdüren kitabında Wilss'in çeviribilime bakışına koşut düşünceler, doğrudan Wilss referans alınarak sergilenmişti. Walter Benjamin'in çeviriye bakışını çağrıştıran bir başlıkla (*Çeviri: Dillerin Dili*)⁴ çıkan bu kitapta Wilss'in görüşleri ve önemseddiği konular geniş yer bulmuştur.

Yakın zamanlara kadar bilimsel yayınlarını yoğun olarak sürdüren Wilss'in etkili olduğu dönem 70'lerin sonları ve 80'lerdir diyebiliriz. Çeviribilim alanında 80'lerde billurlaşan yeni yaklaşımın (çeviribilimde "yeni paradigma") ortaya çıkmasında Wilss'in etkinliğinin önemi açıktır. Özellikle de çevirinin özerk bir bilim dalı olması gerektiği yönündeki incelemeleri ve gerekçelendirmeleriyle alana saygınlık kazandıranlar arasında yer almıştır. Bu konumuna ve etkisine karşın Wilss'in çeviribilim tarihçesinde yeni paradigmanın

*Prof.Dr. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü, Emekli Öğretim Üyesi

¹ Wilss'in İngilizce ve İspanyolcaya çevrilmiş olan kitapları:

1982: *The Science of Translation. Problems and Methods*. Tübingen: Narr.

1988: *La Ciencia de la Traducción. Problemas y métodos*. México: Universidad Nacional Autónoma de México.

1996: *Knowledge and Skills in Translator Behavior*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

1999: *Translation and Interpreting in the 20th Century. Focus on German*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

² Mary Snell-Hornby'nin özellikle son dönemlerde üzerinde önemle durduğu bir nokta. Bu bilgiyi, İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Doktora Programı öğrencilerinden Özgür Çavuşoğlu'nun seminerler kapsamındaki sunumlarında aktardı.

³ Benim 1987 yılında doktora yaparken Almanya'da geçirdiğim burs dönemi için Saarbrücken'i seçmiş olmamda da bu bağlantının belirleyici yeri vardı. Wilss sadece benim doktora çalışmamda değil, Türkiye'den başka akademisyenlerin bilimsel çalışmalarında da başvurdukları, ikinci danışman olarak destek aldıkları biri oldu.

⁴ Akşit Göktürk (1986): *Çeviri: Dillerin Dili*. Çağdaş Yayınları.

sözcülerinden olmadığı da açıktır. Hatta özellikle 90'lı yıllardan sonra çeviride betimleyici, erek odaklı ve göreci yaklaşımların kaynak metni basit bir araca indirdikleri yönündeki eleştirisini yazılarında ve konuşmalarında açıkça dile getirmiştir.

Wilss'i tanıma bakımından en önemli çalışması olduğunu düşündüğüm "Çeviribilim" başlığını taşıyan 1977 tarihli monografisi⁵ (buna manifesto nitelikli bir metin de denebilir) daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan genel yaklaşım değişikliğiyle uyumlu formülasyonları çokça içermektedir. İlginçtir, çeviri kuramlarında bu düşünsel dönümü hazırlayan, eski paradigmanın sınırlarını zorlayan inceleme ve sorgulamaların kaynaklarından olan Wilss yeni paradigmayla birlikte merkezi konumdan uzaklaşmış oldu, hatta bir anlamda gelenekçi bir çizgiye yerleşti. Bunda Wilss'in (modernist diyebileceğim) bilim anlayışının etkisi açık görünüyor. Nitekim Wilss'in tüm bilimsel çalışmalarında izi sürülebilecek bir arayış, çeviribilimin, kendi sistemli bilgisini oluşturmuş, sınırları belli ayrı bir disiplin özelliği kazanması isteğidir. J. Holmes'un 1972 tarihli "The Name and Nature of Translation Studies" başlıklı metnine atıfta bulunurken bu tavrını net olarak ortaya koymuştur (1977: 59). "Translation Studies" tabirini, tipik bir bilim dalı olma iddiasından uzak durmak olarak anlayan Wilss'in "Übersetzungswissenschaft" başlıklı kitabının İngilizce versiyonunda "Translation Studies" değil de "The Science of Translation" başlığının kullanılmış olması bu açıdan anlamlıdır.

Wilss'in çalışmaları günümüzde çeviribilim kütüphanesinde yerini korusa da, son dönemlerde fazla referans alınan bir isim değildi. Eylem ve erek odaklı çeviri yaklaşımlarıyla bütünleşmeyen bir çizgiyi sürdürmesi onun çalışmalarını geri plana itmiş oldu. Oysa Wilss'in ele aldığı birçok konu, yeni anlayışlarla bütünleşecek biçimde geliştirilebilir niteliktedir. Özellikle de Wilss'in sistemli bilgiye dayanan bir bilim isteği, onun çalışmalarına kalıcı bir değer katan yönünü oluşturmaktadır. Wilss'i doktora tezimin fiilen ikinci bir danışmanı olarak saygıyla anarken onun eskide kalmış gibi görünen çalışmalarının çeviribilimin bütünü içinde değerlendirilmeye ve geliştirilmeye açık olduğunu da hatırlamak ve hatırlatmak isterim.

⁵ 1977: *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*. Stuttgart: Klett-Cotta